

УДК 341.1/8

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ
ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО
ТА МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Дракохруст Т. В.,

кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри
міжнародного права, міжнародних
відносин та дипломатії
Тернопільського національного
економічного університету

Анотація: у статті проаналізовано законодавство України та міжнародне законодавство щодо забезпечення реалізації правового статусу іноземців та осіб без громадянства. Зроблено акцент на недоліках національного законодавства щодо врегулювання статусу іноземців та осіб без громадянства. Розглянуто проблемне питання про відсутність законодавчої процедури перегляду законності та тривалості затримання особи. Розглянуті причини, які не передбачають процедури встановлення статусу осіб без громадянства. Наведено пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства України у напрямі забезпечення реалізації правового статусу іноземців та осіб без громадянства України.

Ключові слова: правовий статус, іноземці, особа без громадянства, Державна міграційна служба України, законодавство, нормативно-правовий акт, міжнародне право, національне право.

Аннотация: в статье проанализировано законодательство Украины и международное законодательство по обеспечению реализации правового статуса иностранцев и лиц без гражданства. Сделан акцент на недостатках национального законодательства по урегулированию статуса иностранцев и лиц без гражданства. Рассмотрен проблемный вопрос отсутствия законодательной процедуры пересмотра законности и продолжительности задержания лица. Рассмотрены причины, которые не предусматривают процедуры установления статуса лиц без гражданства. Предложены направления совершенствования национального законодательства Украины относительно обеспечения реализации правового статуса иностранцев и лиц без гражданства Украины.

Ключевые слова: правовой статус, иностранцы, лица без гражданства, Государственная миграционная служба Украины, законодательство, нормативно-правовой акт, международное право, национальное право.

Annotation: the legislation of Ukraine and international legislation on ensuring the implementation of the legal status of foreigners and stateless persons have been analyzed in the article. The shortcomings of national legislation regarding the regulation of the status of foreigners and stateless persons have been emphasized. The problematic issue of the absence of a legislative procedure for reviewing the legality and duration of detention of a person has been considered. The reasons that do not provide for the procedure for establishing the status of stateless persons have been considered. The suggestions on improvement of the national legislation of Ukraine concerning the implementation of the legal status of foreigners and stateless persons of Ukraine have been presented.

Key words: legal status, foreigners, stateless person, State Migration Service of Ukraine, legislation, normative legal act, international law, national law.

Постановка проблеми. Внаслідок подій Революції Гідності, окупації АР Крим Російською Федерацією та проведення антитерористичної операції (АТО) у Донецькій та Луганській областях процес законотворчості у міграційній сфері, який значно уповільнився за останні роки майже зупинився.

Проте, незважаючи на те, що пріоритетом держави у міграційній сфері об'єктивно постало вирішення нагальних проблем сотень тисяч внутрішньо переміщених осіб, які виїхали з тимчасово окупованих територій та районів проведення АТО, 13 травня 2014 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», № 1251-VII, який набрав чинності з 30 травня 2014 р.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У правовій науці правовому статусу іноземців та осіб без громадянства присвячено праці багатьох відомих учених-юристів. Серед яких насамперед слід назвати таких як М. Баймуратов, Л. Тимченко, І.Бойко, Л.Галенська, О.Заржицький, Т.Кирилова, І. Ковалишин, Т. Мінка, Г. Москаль, О.Тіунов, С.Чехович, Р. Чорнолуцький, В. Шаповал. Разом із цим слід особливо підкреслити той факт, що, на жаль, у межах вітчизняної науки так і не вдалося підготувати окреме наукове дослідження, яке б усебічно висвітлювало концепцію правового статусу іноземців та осіб без громадянства.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд особливостей національного законодавства України та міжнародного законодавства щодо забезпечення реалізації правового статусу іноземців та осіб без громадянства.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» було дещо розширено перелік підстав для надання іноземцям

та особам без громадянства на території України додаткового та тимчасового захисту, порівняно із попередньою редакцією ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», та усунуто певні внутрішні суперечності, які були наявні в попередній редакції цієї статті [1].

Так, з 30 травня 2014 р., відповідно до п.п. 4 та 13 ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» іноземцю або особі без громадянства, яка звернулася із клопотанням про надання їм захисту в Україні, має бути надано «додатковий захист», якщо така особа «не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та цього Закону, але потребує захисту, оскільки така особа змушена була прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження через погрози застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого що принижує гідність, поводження чи покарання або загальнопоширеного насильства в ситуаціях міжнародного або внутрішнього збройного конфлікту чи систематичного порушення прав людини і не може чи не бажає повернутися до такої країни внаслідок зазначених погроз». Окрім цього, Законом України «Про внесення змін до статті 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»» № 1251-VII було знято обмеження щодо надання тимчасового захисту шукачам притулку за територіальною ознакою (п.п. 14 та 21 ст. 1 Закону «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»). Ці зміни спрямовані на гармонізацію національного законодавства із положеннями ст. 2(f) та ст. 17 Директиви Європарламенту і Ради ЄС 2011/95/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у випадку масового притоку переміщених осіб і про заходи, які забезпечують баланс зусиль держав-членів при прийомі таких осіб і несенні наслідків їх прийому.

Одночасно практика застосування національними органами виконавчої та судової влади у 2014 році п.п. 4 та 13 ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» продемонструвала складнощі в тлумаченні терміну «нелюдське та таке, що принижує гідність поводження чи покарання» органами Державної міграційної служби України (далі ДМС) та національними судами, оскільки цей термін не визначено національним законодавством [2, с. 120-123].

Слід відзначити, що на превеликий жаль, ДМС України перестало публікувати статистичні дані щодо кількості осіб, які звернулися із клопотанням про надання захисту в Україні та кількості осіб, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, що порушує вимоги законодавства про доступ до публічної інформації. Втім, практика правозахисних організацій у співпраці з УВКБ ООН свідчить про те, що відсоток вихідців з Сирії, які одержали ту чи іншу форму міжнародного захисту в Україні протягом 2014 р., суттєво зріс порівняно із показниками попередніх років. Збільшення кількості осіб, яким надається захист на території України у зв'язку із очевидними ризиками переслідувань чи жорстокого поводження в країнах їх походження, в тому числі завдяки відповідним змінам, що були запроваджені у 2014 р., безумовно є позитивною тенденцією, яка вказує на вдосконалення національної системи притулку. Під тиском вимог Плану дій з лібералізації візового режиму ЄС для України законодавцем було внесено у I півріччі 2014 р. ще ряд змін до національного законодавства.

Так, за ініціативи Уряду 17 квітня 2014 р. Верховною Радою був ухвалений Закон «Про внесення змін до законів України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» та «Про зайнятість населення» № 1221-VII, яким було скасовано вимогу про справляння плати за видачу потенційним роботодавцям шукачів притулку спеціального дозволу на використання їх праці.

Також Кабінет Міністрів України Постановою № 121 від 19 березня 2014 р. затвердив новий Порядок надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають або тимчасово перебувають на території України, чим зафіксував безкоштовний доступ іноземців до ургентної медичної допомоги.

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» щодо підстав для перебування іноземців та осіб без громадянства на території України» № 1539-VII від 19 червня 2014 р. дещо розширив коло іноземців та осіб без громадянства, які можуть отримати тимчасовий дозвіл на проживання в Україні, додавши до нього спортсменів-професіоналів та тих іноземців та осіб без громадянства, яким непотрібний дозвіл на працевлаштування [3].

Стаття 8 Європейської конвенції про права людини (далі – ЄКПЛ) [22], не лише встановлює обов'язок держав-учасниць Конвенції не висилати іноземців та осіб без громадянства, чия висилка становитиме непропорційне втручання в їх сімейне або навіть особисте життя, а й передбачає, що відмова в документуванні особи (наданні їй права на проживання на території країни-учасниці Конвенції), яка не може бути вислана з території країни-учасниці ЄКПЛ і в силу положень Конвенції (незалежно від вимог норм національного законодавства) має право залишатися на території цієї країни, саме по собі становить заборонене Конвенцією непропорційне втручання держави в право особи на повагу до особистого життя. Іншими словами, ЄКПЛ встановлено принцип «не можеш депортувати іноземця — документуй його право на проживання на своїй території». Тобто ЄКПЛ робить неприпустимим існування так званих «завислих мігрантів» («stranded migrants»).

Чинне національне законодавство втім, не передбачає належних інструментів врегулювання статусу таких осіб. На сьогоднішній день в Україні проживає багато іноземців та осіб без громадянства, переважна більшість з яких є вихідцями з Російської Федерації, які не можуть бути вислані з території України з тих чи інших об'єктивних причин, у тому числі через тісні сімейні і особисті зв'язки з Україною, проте, водночас, не можуть одержати дозвіл на легальне перебування/проживання на території України.

У силу недоліків національного законодавства ці люди, з одного боку позбавлені доступу до реалізації життєвих потреб (реєстрація шлюбу, народження дітей, купівля нерухомості, придбання квитка на поїзд) чи можливості врегулювати свій правовий статус на території України, а з іншого – зникають з радарів органів контролю за дотриманням правопорядку. Найбільш актуальною ця проблема є для осіб, що в наслідок правових колізій, пов'язаних із розпадом СРСР, опинилися в ситуації без громадянства.

Також, нерідкі випадки, коли особа *de jure* не є особою без громадянства, але, наприклад, у зв'язку з порушенням своїми батьками норм законодавства про громадянство країни походження, *de facto* є нею, оскільки не може користуватися захистом країни походження через те, що немає документів, що посвідчують її зв'язок із країною походження, та немає надії їх отримати у перспективі, оскільки без документів, що посвідчують особу, не може виїхати до країни походження. Зазначені особи часто також не мають коштів на виїзд до країни походження та перебування там протягом часу, необхідного для встановлення їх громадянства.

Іншим правовим інструментом, який призначений для документування права на перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, які не можуть бути видворенні з території України, є право на отримання особами, чие видворення до спливу граничного строку утримання у Пункті тимчасового перебування іноземців (ПТП) було неможливим, посвідки на тимчасове перебування на території України терміном дії до 1 року, передбачене ч. 17 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». Втім, цей інструмент не можна вважати адекватним підходом для врегулювання проблеми «завислих мігрантів» хоча б тому, що утримання іноземців в ПТП в якості інструменту забезпечення їх видворення суперечить вимогам Статті 5 ЄКПЛ [4].

На виконання вимог Статті 8 ЄКПЛ щодо документування іноземців та осіб без громадянства, які не можуть бути вислані, в тому числі через наявність у них тісних особистих та сімейних зв'язків із країною-учасницею Конвенції, законодавством європейських країн і передбачено так званий «гуманітарний статус» або «дискреційний дозвіл на перебування», як він зветься у Великобританії.

Втім, у вітчизняному законодавстві не існує такого спеціального статусу, що нівечить долі людей та їх родин, які часто не з власної волі опинилися у такому скрутному становищі; створює підґрунтя для порушення Україною своїх конвенційних зобов'язань, виводить таких людей з поля зору правоохоронних органів, а також вилучає їх статки з легального економічного обігу. Крім цього, Закон України «Про статус іноземців та осіб без громадянства», Закон України «Про громадянство України» та підзаконні акти, прийняті на їх виконання, фактично не передбачають процедури встановлення статусу осіб без громадянства [5].

Оформлення посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, що передбачена п. 7 Положення про посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, затвердженого постановою КМ України № 610 від 07 серпня 1995 року, передбачено тільки для осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, що на практиці означає, що така особа має якісь документи, що посвідчують її особу. Оскільки особа без громадянства не має громадянства чи підданства, у нього а *priori* відсутні актуальні документи, що підтверджують його особу. У кращому випадку у таких осіб зберігається метрична довідка про народження, з якої не вбачається наявності законних підстав для перебування на території України.

Таким чином, особа без громадянства, що волею долі опинилася на території України, знаходиться у замкненому колі - у неї відсутні документи, що посвідчують її особу, відповідно вона не може перебувати на території України на законних підставах, відповідно вона не може отримати визнання Україною як особи без громадянства.

Міжнародне законодавство з питань осіб без громадянства, чинне для України, складається з Конвенції про статус апатридів 1954 року та Конвенції про скорочення випадків без громадянства 1961 року. Обидві Конвенції набули чинності для України у червні 2013 року. Згідно положень ст. 33 Конвенції про статус апатридів, Договірні Держави, наскільки це можливо, сприяють асиміляції та натуралізації апатридів. Зокрема, вони роблять все від них залежне для прискорення процедур стосовно натуралізації і можливого зменшення пов'язаних із ними зборів і витрат. Втім, в Україні положення ст. 33 Конвенції про статус апатридів залишаються нереалізовані.

Закон України «Про статус іноземців та осіб без громадянства» та підзаконні акти, прийняті на його виконання, не передбачають заходів забезпечення виконання рішення про примусове видворення, альтернативних до затримання і поміщення до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства. Таким чином, правозастосовна практика обмежена законодавчим примусом автоматично позбавляти іноземця свободи на строк до 12 місяців із метою його видворення з території України незалежно від особистої ситуації такої особи, наявності в нього сім'ї на території України тощо.

Така практика прямо суперечить статті 5 ЄКПЛ, а також статті 29 Конституції України, яка вказує на те, що свобода й особиста недоторканість особи є особливою цінністю, і що ніхто не може бути позбавлений свободи інакше як за вмотивованим рішенням суду. За відсутності законодавчо прописаного вибору процедура затримання осіб є автоматичною і позбавленою будь-яких гарантій.

Це також прямо суперечить настановам ст. 15 Директиви 2008/115/ЄС, яка вказує на те, що держави-члени можуть затримувати громадянина третьої держави з метою підготовки видворення останнього, коли в певному конкретному випадку неможливо ефективно застосувати інші, більш м'які заходи впливу. Так само, принцип 6.1, що міститься у Двадцяти керівних принципах стосовно примусового повернення від 04 травня 2005 року, передбачає, що особа може бути позбавлена волі з метою видворення, якщо таке видворення виконується у відповідності до процедури, передбаченої законом, та у разі якщо після докладного вивчення необхідності такого позбавлення волі в кожному конкретному випадку, влада приймаючої сторони дійшла висновку, що рішення про видворення не може бути ефективно забезпечено шляхом застосування заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, тобто таких як системи спостереження та контролю, застава та інше.

Більш того, невідповідним Конституції України є сам метод позбавлення осіб волі. Так, ст. 29 Конституції визначає, що особу може бути позбавлено волі виключно на підставі рішення суду. Проте затримання особи та поміщення її відбувається за адміністративним рішенням міграційного органу, оскільки згідно законодавства, суди позбавлені юрисдикції у цьому питанні.

Окремим проблемним питанням є відсутність законодавчої процедури перегляду законності та тривалості затримання особи. Так, особи затримуються на 12 місяців і не мають права на перегляд законності тримання їх під вартою, що є прямим порушенням частини 4 статті 5 ЄКПЛ.

У контексті затримання громадян третіх держав та осіб без громадянства існує проблема у вигляді правового вакууму стосовно затримання в пунктах пропуску через державний кордон осіб, яких не було допущено на територію України.

Українське законодавство не мало і не має на цей момент необхідних процесуальних гарантій забезпечення основних прав людини стосовно категорії осіб, яким було відмовлено у в'їзді на територію України і не регулює правовий статус тих, кого було затримано з метою запобігання несанкціонованого в'їзду.

Єдина стаття законодавства, яка згадує про таких осіб, є ч. 2 ст. 14 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», який встановлює наступне: «Іноземці та особи без громадянства в разі незаконного перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України затримуються та в разі, якщо порушення ними законодавства України не передбачає кримінальної відповідальності, повертаються до країни попереднього перебування у встановленому порядку».

Проте вказана норма не регулює порядок утримання таких осіб, місце утримання, гарантії прав таких осіб, максимальний строк утримання тощо. Таким чином у законодавстві з цього приводу існує прогалина.

При цьому, порядок їх затримання процесуально не закріплено, і за практикою, особа затримується без складання жодних документів чи ухвалення будь-якого рішення, в результаті чого таке затримання у пункті пропуску є свавільним та незаконним у контексті частини 1 статті 5 ЄКПЛ.

Висновки. Для вдосконалення національного законодавства України щодо забезпечення реалізації правового статусу іноземців та осіб без громадянства Україні потрібно:

- внести зміни до Закону України «Про статус іноземців та осіб без громадянства», доповнивши його положеннями про спеціальний «гуманітарний статус» тих іноземців та осіб без громадянства, які хоча й перебувають на території України без законних підстав, але внаслідок наявності у них сталого зв'язку з Україною, або неможливості їх депортувати у країну походження, при відсутності підстав для визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового чи тимчасового захисту, з метою документування їх перебування на території України як для захисту їх прав, так і для ефективного контролю з боку держави;

- внести зміни до Закону України «Про громадянство України» щодо надання громадянства Україні особам без громадянства, які мешкають на території України більше 1 календарного року у спрощеному порядку, дозволивши особам без громадянства підтверджувати мешкання на території України будь-якими доступними для них засобами, зокрема, але не виключно: показаннями свідків, довідками підприємств, установ та організацій всіх форм власності, громадських організацій, розрахунковими документами та таке інше;

- нормативно врегулювати порядок визнання статусу осіб без громадянства.

- нормативно врегулювати порядок, строки та умови затримання та ув'язнення іноземців та осіб без громадянства з метою видворення, з урахуванням вимог спеціального законодавства щодо шукачів притулку в Україні;

- передбачити застосування до іноземців та осіб без громадянства, які затримані з метою видворення, заходів забезпечення рішення про видворення, не пов'язаних з позбавленням волі;

- запровадити процедуру періодичного перегляду рішень про затримання та ув'язнення іноземців та осіб без громадянства з метою видворення;

- нормативно врегулювати порядок, строк та умови затримання та ув'язнення іноземців та осіб без громадянства, яких не було допущено на територію України;

- нормативно врегулювати порядок та строки передачі Державною прикордонною службою України тих іноземців та осіб без громадянства, яких не було допущено на територію України, але які заявили про пошук міжнародного захисту в Україні та висловили намір звернутися із відповідною заявою до відповідного територіального органу ДМС України;

- скасувати вимогу про одержання роботодавцем дозволу на працевлаштування шукачів притулку в Україні;

- виключити з Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» такі стадії розгляду заяви, як відмова у прийнятті заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та відмова в оформленні документів за заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. Заява про визнання біженцем має бути автоматично прийнята та згідно неї автоматично мають бути оформленні всі необхідні документи для прийняття законного та обґрунтованого рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, або про відмову у такому визнанні;

- скасувати адміністративну відповідальність за ст. 203 КУпАП за не реєстрацію або несвоєчасну реєстрацію місця проживання на території України. Внести зміни до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» про декларативність реєстрації місця проживання (зі слів власника документу, що посвідчує особу), виключивши обов'язковість подання документів, що посвідчують право користування житлом, одночасно виключивши з чинного національного законодавства усі зв'язки реєстрації місця проживання з майновими правами, принаймні для шукачів притулку та визнаних біженців.

Також на нашу думку важливим чинником ефективного функціонування системи забезпечення правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні є створення координаційного центру щодо державних і не державних суб'єктів всіх організаційно-правових рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
2. Шаповал В. Сучасний конституціоналізм: [монографія] / В. Шаповал. – К. : Юридична фірма «Салком» ; Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 04.02.1994 року // ВВРУ. – 1994. – № 23. – Ст. 161 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.
4. Тимченко Л.Д. Міжнародне право / Л.Д. Тимченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.westudents.com.ua/glavy/64781-752pravoviy-rejim-inozemtsiv.html>.
5. Смородько П.В. Формування українського законодавства у сфері міграції / П.В. Смородько // Право України. – 2011. – № 3. – 513 с.

УДК 342.72/.73

ПРАВО НА УЧАСТЬ У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ, ПРАВО КОРИСТУВАТИСЯ КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ, НА ДОСТУП ДО КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

Зубенко Г. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного і
муниципального права
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: статтю присвячено дослідженню права людини і громадянина в Україні на участь у культурному житті суспільства і держави, право користуватися культурною спадщиною, на доступ до культурних цінностей. Проаналізовано особливості нормативно-правового регулювання та структуру вищезазначеного права. Зроблено висновок про необхідність закріплення цього культурного права на конституційному рівні.

Ключові слова: права і свободи людини і громадянина, культурні права, право на участь у культурному житті, право користуватися культурною спадщиною, право на доступ до культурних цінностей.

Аннотация: статья посвящена исследованию права человека и гражданина в Украине на участие в культурной жизни общества и государства, право пользоваться культурным наследием, на доступ к культурным ценностям. Проанализированы особенности нормативно-правового регулирования и структура вышеупомянутого права. Сделан вывод о необходимости закрепления данного культурного права на конституционном уровне.

Ключевые слова: права и свободы человека и гражданина, культурные права, право на участие в культурной жизни, право пользоваться культурным наследием, право на доступ к культурным ценностям.

Annotation: the article is devoted to the study of human rights and citizenship in Ukraine for participation in the cultural life of society and the state, the right to enjoy cultural heritage, access to cultural values. The peculiarities of normative-legal regulation and the structure of the aforementioned law are analyzed. A conclusion is made on the need to consolidate this cultural right at the constitutional level.

Key words: rights and freedoms of the person and citizen, cultural rights, the right to participate in cultural life, the right to enjoy cultural heritage, the right to access cultural values.

Стаття 3 Конституції України встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Закріплення цього основоположного принципу активує постійний науковий пошук щодо сутності і особливостей реалізації прав і свобод людини як в цілому, так і в окремих сферах суспільного життя, зокрема, таких як культура.

Слід зауважити, що окремі питання нормативно-правового визначення та реалізації прав і свобод людини і громадянина у цій сфері – культурних прав і свобод, були предметом дослідження українських учених-юристів, зокрема В. Боняк, С. Лисенкова, М. Мацькевича, М. Орзіха, П. Рабіновича, та ін. Але не зважаючи на це, питання дослідження правової природи окремих культурних прав і свобод у нашій державі залишається актуальним. Викладені вище мотиви визначили вибір теми дослідження.

Одним з культурних прав, що входить до системи культурних прав і свобод людини і громадянина в Україні, є право на участь у культурному житті суспільства і держави, право користуватися культурною спадщиною, на доступ до культурних цінностей. Слід зазначити, що це право безпосередньо не передбачається Розділом II Конституції України, але на наявності його в системі культурних прав і свобод наполягають П.М. Рабінович, зазначаючи, що до групи культурних прав належить право на освіту й виховання, користування надбаннями культури і мистецтва, наукову, технічну і художню творчість, авторські права [1, с. 12]; В.Ф. Погорілко та Ю.М. Тодика, пропонуючи розглядати групу конституційних культурних прав і свобод у складі права на освіту, права на участь у культурному житті та користуватися культурною спадщиною України, права на свободу творчості, права на захист авторських прав та інших видів інтелектуальної власності [2, с. 142-143]; М.І. Хавронюк вважаючи, що група конституційних